

ורב תאמינים

עלון שבועי מבית 'בני אמונים'

פניני אמונים

פניני אמן ותפלה על הפרשה

תפלה על הכנסת אורחים

"והוא עמד עליהם תחת העץ ויאכלו" (ח נ)

את לשון הפתוח 'עמד' פרש רבי ישעיה מפשטדבורז', תלמיד החוזה מלבלין, על פי דברי חכמים (ברכות ו ב) 'אין עמידה אלא תפלה': אברהם אבינו - עמוד החסד - עמד והתפלל לפני ה' שיזכה לקיים את מצות הכנסת אורחים פראי - שאורחיו יתאו למאכלים שיגיש ושיהיה לו די מזון לתת להם כדי ספוקם.

אוצרות החן (לרבי' וינרטיב)

לוט תקן תפלת ותיקון

"ויאמר לוט אלהים אל נא אנדי; הנה נא מצא עבדך חן בעיניך ותגדל חסדך אשר עשית עמדי להחיות את נפשי ואנכי לא אוכל להמלט ההרה פן תדבמני הרעה ומתי" (יט יח-ט)

ידוע מאמר חכמים (ברכות כו ב): 'תפלות אבות תקנום', וכתב האבודרהם (תקון התפלות) שבאות השגיה בשם כל אחד מהאבות, נרמזה התפלה שתקנו: 'אברהם' - בקור, 'יצחק' - צהרים, 'יעקב' - ערב. ה'חידושי הרי"ם' הוסיף ואמר כי את תפלת 'ותיקון' תקן לוט, ואף זו נרמזה באות השגיה של שמו: 'לוט' - ותיקון.

רבי שאול משה זילברמן, אב"ד וירושוב, הביא ראיה לדברי ה'חידושי הרי"ם' מהמבאר בדברי רש"י כאן (וכן הוא בתרגום יונתן) שבאמרו: "הנה נא מצא עבדך..." כן לוט להתפלל לה' שיוותר על הפיכתה של צער ואפסיה לו להמלט אליה. והרי את התפלה הזו שגשגתה לבסוף, נשא לוט בעת הגן החמה, דהינו בזמן תפלת ותיקון, כפתוב (פס' כג): "השמש יצא על הארץ ולוט בא צערה".

הערות הגר"מ בראש ספר 'פדוס יוסף' ח"ב

תפלת הקרוב מתקבלת יותר

"ויאמר אלי הנה נשאתי פניך גם לדבר הזה לבלתי הפכי את העיר" (יט כא)

כיצד יתכן שתפלתו של אברהם על הצלת חמט ערי 'כפר הירדן' לא התקבלה, ואלו תפלתו של לוט על הצלת אמת מהן, הלא היא צער, התקבלה?

באר המשגיח רבי יחזקאל לוינשטיין:

כחה של התפלה תלוי במדת פנות הלב שבה היא נאמרת. אברהם אכן התפלל בכל לבו להצלת

ברכות אברהם יליו את אורחיו לעתיד לבא

"ויטע אשל בבאר שבע ויקרא שם בשם ה' א-ל עולם" (כא לג)

נחלקו חכמים (סוטה י א, הובא ברש"י) בפרוש של 'אשל': יש שפרשו 'פרדס' ויש שפרשו 'פנדק'. רש"י (סוטה פס ד"ה פנדק) פרש שהסובר שאשל הוא פנדק, מסתמך על ראשי התבות: "אכילה שתיה לווה", שכן שבפנדק שהקים אברהם היה מאכיל ומשקה את אורחיו ולאחר מכן מלנה אותם בדרכם. את המשכו של הפסוק: "ויקרא שם בשם ה'" פרשו חכמים (שם ב, הובא ברש"י) שבאמצעות ה'אשל' היה אברהם גורם ששם ה' יקרא בפי כל. שכן פארש בקשו אורחיו לברכו לאחר שאכלו ושתו, אמר להם: "וכי משלי אכלתם? משל אלקי עולם אכלתם! הודו ושבחו וברכו למי שאמר והיה העולם".

רבי מרדכי רוטשטיין מדיני האלמין הוסיף ופרש את תבת 'לויה' במשמעות נוספת: באר הקדוש מובא (ראה עקב רמא א) שמי שמברך ברפת המזון בכונה, בשעת פירתו מלוות אותו ברכתו ומכריזות עליו שברך קדוש ברוך הוא בכונה. מאחר שאברהם עליו שברך את אורחיו לברך על המזון, זכה אותם בברכות שעתידות ללוותם לאחר פטירתם.

בית ועד לחכמים'

חמש ערי כפר הירדן והתאמץ מאד בתפלתו לבטל מעליהן את הגזרה הנוראה, אולם תפלתו לא דמתה לתפלתו של לוט, שהרי הוא בקש על הצלת צער כדי שהוא עצמו יציל עמה. מי שהצרה נוגעת לו מתפלל בכונה ומעמיק הלב יותר ממי שמתפלל על אחרים, ולפיכך התקבלה תפלתו.

'כאשר אמר' - כנגד המקטרגים

"וה' פקד את שרה כאשר אמר ויעש ה' לשרה כאשר דבר" (כא א)

מה פשר ההדגשה: "כאשר אמר", וכי רבותא היא שהקדוש ברוך הוא מתקיים בדבריו?

האדמו"ר רבי יצחק מזורקא היה אומר כי כאשר חפץ הקדוש ברוך הוא להיטיב עם ישראל, הרי הוא מקדים ומכריז על פנותו, בטרם יקפצו המקטרגים

כנגדו בטענה כי אין ישראל ראויים לשייטיב עמו. לאחר שפבר נאמרו הדברים מפי הקדוש ברוך הוא, טוב אין המקטרגים יכולים לנסות ולמנע זאת, שכן דבר ה' לא ישוב ריקם. לכה אנו מכוונים באמרו בתפלת שלשת הרגלים: "כאשר רצית ואמרת לברכנו" - לפי ש'רצית' בטובתנו, לפיכך מיד 'אמרת לברכנו', כדי שלא יוכלו המקטרגים למנע זאת.

על פי דבריו פרש האדמו"ר רבי יעקב אריה מרדז'ימין את פשר הדגשת התורה בפסוק שלפנינו: "וה' פקד את שרה", ואף על פי שירדה על ידי כף לעולם נשמה כה גבוהה כיצחק, לא יכלו המקטרגים למנע זאת, "כאשר אמר" - כיון שכבר יצאה ההבטחה מלפניו (לעיל יח ד): "למועד אשוב אליך כעת חיה ולשרה בו".

'פה תפלת החולה' - עד גיל עשרים

"כי שמע אלקים אל קול הנער כאשר הוא שם" (כא ז)

במסכת ברכות (ב ב) מספרת הגמרא כי כאשר נפל רבי יוחנן למשכב הגיע רבי חנינא לבקרו. משראה בסיפורו בקש מרבי יוחנן שיתן לו את ידו, ובכך הקימו מחליו. תמהה הגמרא: מדוע לא הקים רבי יוחנן את עצמו? ותראה: "אין חבוש מתיר עצמו מבית האסורים".

מדברי הגמרא משמע שתפלת אחרים על החולה עדיפה מתפלתו על עצמו. ותמהו על כך המפרשים, כי לכאורה סותרים הדברים את דברי המדרש לדעיל?

באר הצדיק מרעננה, רבי יצחק הפהן הוורמין:

הכלל של: "אין חבוש מתיר עצמו" נאמר רק על מי שעבר את גיל עשרים, שפמנו ואליף מעשישים בבית דין של מעלה (שבת פט ב), ומגיל זה שורה מדת הדיון על הנכשל בחטא. מי שטרם הגיע לגיל זה אין מדת הדיון שורה עליו גם אם חטא, ולכך עדיף שיחפץ על עצמו. לפיכך רבי יוחנן שחלה לאחר שהגיע לגיל העונשין, הצרף שאחרים יקיימוהו מחליו. אולם ישמעאל היה באותה שעה רק בן שבע עשרה (לקוט שמעוני ורא רמז צד), ולגביו מתאים הכלל: "שיפה תפלת החולה מתפלת אחרים עליו".

בו לאשרי'

למען יזכרו לענות אמן בהלכה

הרב טולידנו נודע בגדל תקפדתו לעורר על עניית אמן בהלכה. פעם כאשר הודמו לו להתפלל בבית נוסת מכבר הבחין הרב שחלק מהמתפללים אינם עונים אמן בהלכה אחר ברכות תורת הש"ץ. כסיום התפלה טפס על ספסל, וממרום עמדו חובית את הצבור על כך שאינם נוהרים בעניית אמן. לשאלת נהדו מדוע לא חס על כבודו, השיב: "הלא רצית שיוזרו את דברי תוכחתי, וכיון שאמרו חכמים (תליו עה ב) שכל דבר משנה אנשים זכרים אותו, מדוע אחוס על כבודי ולא על כבוד קוניתי?" (מקובצאל גליון לג עמ' תקלט).

רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל

י"ח בחשוון תשל"א

הגאון רבי רפאל ברוך בן רבי יעקב טולידנו היה רבה של העיר מקנס שבמרוקו. בשנת תשכ"ג עלה לארץ ישראל והתישב בכני ברק. נפטר ב"ח בחשוון תשל"א ונקבר בבית החיים של גזיבי ישיבת פוניבז' בכני ברק.

מחרזת באורים (ג)

חכמים (שבת קט"ב) הבטיחו שכר מפלא ומיחד למקפיד לענות אמן כראוי, וכך אמרו: "אמר ריש לקיש: כל העונה אמן בכל כחו, פותחין לו שערי גן עדן, שנאמר: (ישעיה כ"ב) 'פתחו שערים ויבא גוי צדיק שומר אמונים' - אל תקרי 'שומר אמונים' אלא 'שואמרים אמן'". במאמר שלפנינו נסיף ונביא מחרוזת באורים מגדולי הדורות על אודות מהותו של שכר זה ועל שיכותו המיוחדת למצוות עניית אמן.

כרטיס למחלקה ראשונה

חכמים (שבת קט"ב) גלו לנו כי במאמץ קל יכול אדם לזכות שיפתחו בפניו שערי גן עדן, בהקפדתו על מצוה קלה פניית אמן וזכה הוא בכרטיס פניסה למקום שבו יזכה לקרבת אלוקים מאין פתוה. אלא שלמרות זאת דומה כי רבים מאתנו אינם מפינים די הצורך את המעלה הנפלאה שלה הם זוכים ואינם מתעוררים מתוך כך לעניית אמן כראוי. נתן להמחיש זאת על פי משל ופלא שנאמר משמו של החפץ חיים:

מעשה בכפרי שהצרך להגיע לעיר הגדולה. כבקו ונגיל הוא התכונן לרתם לשם כך את עגלתו הרעועה, אלא שהפעם עצרה בעדו זוגתו וזלתה לו כי זה עתה חנכו רכבת חדשה המובילה מהעירה הסמוכה לעיר הגדולה, שבאמצעותה יוכל להגיע לעיר הגדולה במהירות וללא מאמץ. מידענו שעד כה לא שמע על המישו 'רכבת', נזקק להסבר מקיף ומפורט בטרם השתכנע לזנוח את עגלתו ולצאת אל הרציף ששוכן בעריה הראשונה.

שעה קלה לאחר מכן כבר עמד הכפרי בתור המשתדל לפני דוכן מכירת הכרטיסים, בלב הרציף ההומה, כשפלו נרש ונסער, כראוי למי שצוה לנסע ברכבת לראשונה בחייו. בהגיע תורו נגש אל הקפאי בלב פועם, וכאשר שאלו הלה לאיזו מחלקה הוא מעונין לרכוש כרטיס, נאלם דם, שכן לא היה לו כל משג על ההבדלים בין המחלקות. במקום תשובה הוא הגיש לקפאי את צוור כספו, והלה, מבלי לחשב פעמים ספר מהטובו כזה הסכים הנדרש לכרטיס הנקרא ביותר, למחלקה הראשונה.

כשהכרטיס המהיר בידו מחר הכפרי לעבר הרכבת. הוא לא ידע להיכן לפנות, וכאשר הבחין בקבוצה גדולה של אנשים הנדחפת ונדחקת לעבר אחד הקרונות, הבין כי עליו להדחק עמם. היה עליו להתאמץ ולהיעזר במפקדיו, אולם המאמץ היה שונה כאשר הוא הצליח לבסוף לטפס לרכבת ואף למצוא מקום ישיבה פנוי לצד אדם הבלוש בבגדים פשוטים כמוהו.

ציליל חד של פעמון התריע על בוא הכרטיסן. הכל מהרו לשלף את כרטיסיהם ומידענו ביניהם. מסתבר כי השכן שלצדו היה 'מבין' פמותו בעניני רכבות, ומשהבחין כי הכרטיס המהיר שביד הכפרי הקרון, הזיהו מיד כי טוב יעשה אם יתחבא בפנה נסתרת, בטרם יבא הכרטיסן ויסלקו מן הקרון.

לשמע הדברים נבהל הכפרי ומיד התכופף ודחק עצמו אל מתחת לספסל בחושבו כי כך לא תשפנה אותו עיני המבקר. אלא שבעודו מצטנף ומונפה לשוא לאסוף את רגליו אל המחבוא הצר, נשמע לפתע קול חבטה. לרע מזלו היה זה לא אחר מהכרטיסן - כבד הגוף, אשר נזקק ברגליו, נפל ונחבל. משהצליח הכרטיסן להתרומם, גר מיד את

והרי המסר נוקב ויורד עד חדרו בטון; הו ביד כל אחד מאתנו כרטיס פניסה למחלקה הראשונה, ומה גדולה היא ההזירות הנדרשת מאתנו לבל נהיה כאותו כפרי שאינו מכיר במערה המתנה הנפלאה שבגדיו. עלינו להחשיב אפוא את המתנה שבגדיו, זו הפותחת בפנינו שערי גן עדן, ולהשתדל לענות אמן בכל הזדמנות הנקרות לפנינו ('נוטרי אמן' ח"א עמ' מט).

אמן פותחת שערי תשובה

רבי שלמה מקרלין פרש ש'שערי גן עדן הם 'שערי תשובה', ובאו חכמים ללמדנו שכל העונה אמן בכל כחו פותחים לו שערי תשובה. ממלא מקומו, רבי אשר מסטולין, הוסיף ואמר, שפסוק שאמרו חכמים בלשון הווה - 'פתחתי לו' ולא בלשון עתיד - 'יפתחו לו', משמע שהעונה אמן בכל כחו פותחין בפניו שערי תשובה תכף ומיד ללא שום עכוב.

בכנות דבריהם באר בעל הבאר משה' מאזרוב כך:

ענית אמן מביאה לידי יראת שמים, שהרי העונה אמן 'מעיד על בוראו שהוא אל-ל מלך נאמן' (רש"י שבת קט"ב ד"ה א-ל). וזאת זו כשהיא נאמרת בכנות הלב מביאה את האדם ליראת שמים, כדברי הרמב"א (א"ח א א): 'כשישים האדם אל לבו שהמלך הגדול הקדוש ברוך הוא, אשר מלא כל הארץ כבודו, עומד עליו ורואה במעשיו... מיד יגיע אליו היראה וההנבחה בפחד השם יתברך...' מתוך ששא האדם לידי יראת שמים הרי הוא מתהרט על חטאיו ושב בתשובה שלמה, ובכך הוא מזדבדף וזוכה לגן עדן כבר בעולם הזה, בבחינת 'עולמך תראה בחייה' (ברכות ז' ב).

בעל השומר אמונים המליץ על כך את הפסוק (הושע י"א): 'קחו עמכם דברים ושבו אל ה', ופרש: "קחו עמכם דברים" שבדקשה כגון ענית אמן, ובזכותם יפתחו בפניכם שערי תשובה - 'ושבו אל ה'" (בית אהרן הגש"פ ד"ה 'הא חתמא עניא' לראש השנה ד"ה פתיב וישבו; 'שומר אמונים' מאמר 'פתחו שערים' פרק טו; 'באר משה' בראשית עמ' קלז).

מהותם של 'שערי גן עדן'

באגרת העוסקת בבאור מאמר זה, כך באר רבי נפתלי הירץ הלוי, רבה של יפו, את משמעות פתיחת שערי גן עדן:

'בעונתו אמן אז נפתחים השערים של הגן עדן, כי השערים הם בעולם הזה - עתה ומצוות - שהם שערים להכנס לגן עדן. ובעונתו אמן בכנה... אז גורם שיפתחו לו השערים - שערי החכמה, ושורה עליה הקדשה העליונה וההשגחה הנפלאה לעלות ממדרגה למדרגה' (פתח מלוכה' עמ' רעו).

התשלום שדרש הסבא מנכדו

רבי פעלים לתורה ולתעודה היה

הצדיק רבי רפאל ברוך טולידנו זצ"ל, מי שפנה במשך עשרות בשנים כרבה הנערץ של העיר מקנס במרזוקו, ובערב ימיו עלה לחונן את עפר ארץ הקדש.

בכהנו כרב ואב"ד מקנס פעל ללא לאות כדי להגן על קהלתו הפעטייה מפני חרב ההשפלה שצאה באותם ימים מארצות אירופה בדרךה לגדע את עשרת הדתות צפון אפריקה ולדרדר את מצבה הרוחני עד שאלו תחתית, רחמנא ליצלן. כדי למנוע מהשפעות זרות להכנס לקהלתו, הקים רבי רפאל ברוך רשת ענפה של מוסדות חינוך שכללו תלמוד תורה, בית ספר וישיבה, כמו פן יסד ארגוני עזרה בכל תחום הנצרך לבני הקהלה.

רבי רפאל ברוך נודע באהבת התורה הנדירה שנקנה בקרבו, כפי שיעיד על כך פירוט הנודע בשערים "אשור שירה לכבוד התורה..." אשר כל שומעיו יכירו כי מלותיו חצבו מלב טהור פסוג באהבת תורה. מתוך כך פעל ללא לאות בקרב שומעי לקחו כדי לשכנעם לשלח את ילדיהם להמית עצמם באהלה של תורה בהיכלי הישיבות קדושות, ובדרך זו הצליח להציל נשמות רבות מספר מודת שחת.

אף את צאצאיו אחריו הדרוך בדרך זו של אהבת תורה ללא כל פשרות. בילדותם בחר בעבורם את המלמדים הטובים ביותר, ובהמשך דאג לשלחם אל מחוזי לגבולות מדינת מרוקו לישיבות הטובות שבארץ ישראל.

בערב ימיו עלה לארץ ישראל והתשב בבני ברק. ימיו בארץ הקודש היו רצופים בתורה ובחסד. למרות גילו הפעול הוא היה טורח לנדד מעירה לעירה ולהביא את דבר ה' אל העם שבשדות. בשיחותיו הרבה לחזק את עינו התפלה וענית האמן. בעוררו על ענין זה הוא לא חס על כבודו וכוחותיו כלל, וכל שעמד בעיניו היתה אף ורק המטרה - לחזק את כלל ישראל בענינים אלו העומדים בראשו של עולם.

מספר נכדו, הגאון רבי יהושע טולידנו שליט"א מירושלים:

'בראשית שנות פחרותי בקשתי להתקבל לישיבת פוניבז'. אולם כשהגעתי לראיון אצל ראשי הישיבה, נאלצו הללו להשיבני ריקם בהטעמים כי פנימיות הישיבה מלאות עד אפס מקום, ואף אין באפשרותם לדאוג לי לאל, ומשכך אין באפשרותם לקבל עוד בחורים.

מאזב שמתו פעמי לביתו של סבא זצ"ל וספדתי לו על התשובה שקבצתי. סבא שמע ומיד קם ממקומו ויצא לביתו של מרן הרב מפוניבז' זצ"ל.

אם הבנייה היא חסר מקום ללינה ואכילה, הרי שמוכן אני לטל על עצמי את העל. בבית ישת, הבחור, מפתי יאכל ומממי ישתה, העשר שיזקה לשקד על תלמודו ולהתעלות ביישבתכם! אמר הסבא לראש

בימיה האחרונים ממש, כאשר כמעט ונטל ממנה פת הדבור, בקשה מצאצאיה להתמיד במנהג זה, וגם מתוך רב חלשתה ויסוריה היתה מקפידה לענות אחר ברכותיהם אמן חרישית.

כה היתה דרכם של גדולים אלו בחנוף ללדיהם לאמנה טהורה ולקיים מצוות אמן, מי יתן ונוקה אף אנו ללמד מדרכם.

וכאשר תקום מן הספר, תחפש באשר למדת אם יש בו דבר אשר תוכל לקימו. (אגרת הרמב"ם)